

Razmišljanje o »narodnoj nošnji« i modi*

Uzmimo da se u etnologiji o odjeći i o oblačenju može govoriti na dva načina, tj. kao o

- narodnoj nošnji, odnosno kao o
- modi.

Prvi je način češći, upravo redovit, a drugi gotovo izuzetan. Iako se etnologija na ovaj ili onaj način bavi većinom predmeta svakodnevnoga života, moda redovito ostaje po strani etnološkog interesa. To ipak ne znači da se neki od vodećih etnologa ili kulturnih antropologa nisu bavili modom (Kroeber 1948, 332, Bausinger 1972/73).

Kako je naša etnologija od samih početaka i upravo zbog karaktera toga početka cijeli svoj predmet odredila pojmom narod, tako je i oblačenje razmatrano isključivo u okviru toga pojma. No, za razliku od situacije kad kažemo — »narodna nošnja« i kad nam se čini da znamo što smo time obuhvatili, pojam oblačenja vrlo je širok i može obuhvatiti sve — od tekstilne industrije i konfekcije do, recimo, eskimske odjeće.

Pa ipak, znamo li zapravo što smo rekli kad kažemo »narodna nošnja«? Postoji li neka znanstvena hipoteza koja određuje odijevanje u okviru pojma »narodna nošnja«?

Odgovor bi mogao glasiti: kad kažemo »narodna nošnja« mislimo na način odijevanja i na kostime ili odjeću što je nosi narod. Pri tome ostaje otvoreno tko je to narod u etnološkom smislu. U vrijeme kad je nastala naša etnologija, u Hrvatskoj, u Srbiji, pa čak i u Sloveniji devedeset posto stanovnika bili su seljaci koji su po svom socijalnom položaju uopće, a posebno po znakovima »svoje« kulture (kako bi bio rekao A. Radić) bili u vidljivoj oporbi

* Ovaj tekst nešto je prošireni referat koji sam pod naslovom »O pojmu narodna nošnja« održala na IV savjetovanju Etnološkog društva Srbije »Medusobni uticaji grada i sela u oblikovanju odevanja«, Beograd 18. i 19. XI 1976.

spram gradskog stanovništva. Pri tome ne mislim reći da je gradsko stanovništvo bilo društveno ili klasno kompaktno, no razlika je, pogotovu ona vanjska, bila tako očita da se možda i zbog nje vrlo lako prelazilo preko mnogoznačnosti pojma narod i neprikladnosti tog pojma kao odrednice predmeta. No, o tome sam već govorila i pisala na drugom mjestu u ovoj knjizi pa se neću time dalje baviti.

Podsjetit ću da je određenje načina oblačenja i same odjeće nedovoljno definiranim pojmom narod nosilo sa sobom još jedno opterećenje. Bilo je to opterećenje romantičkog otkrića »naroda« i jednostavnog života seljaka, nasuprot »iskvarenostima« civilizacije. Prednost je romantičkog pristupa u tome što je potaknuo na oduševljeno skupljanje, na detaljnu deskripciju i na estetsku valorizaciju »narodnog« kostima. Čini mi se da je mnogo učinjeno u pogledu čuvanja i istraženo radi dokumentiranja »narodnih nošnji«, u pogledu otkrivanja i dokazivanja specifičnosti u historijskom razvoju. Dosadašnji pristup istraživanju nošnje pridonio je nastajanju nadahnutih radova koji otkrivaju porijeklo i historijske međudnose različitih regionalnih kulturnih obrazaca u nošnji.¹ No moramo govoriti i o nedostatku tog pristupa, koji sve više postaje jasan, uočljiv.

S jedne strane potaknut idealiziranim odnosno deproblematiziranim a u isto vrijeme statičnim poimanjem naroda (kao kompaktnog društvenog entiteta bez konflikata) ovaj je pristup jednostrano obuhvatio estetiku, porijeklo, oblike, a donekle i funkciju nošnje, ostavljajući često po strani one dijelove ili komade odjeće koji nisu dovoljno lijepi ili reprezentativni, ili čija funkcija nije dovoljno ugledna. Nije mi na primjer poznato da li se itko bavio istraživanjem gaća, upravo ženskih gaća, u narodnoj nošnji. Znamo da narodna nošnja u većini slučajeva ne poznaje gaće, ili ih ne poznaje do najnovijih vremena (mislim na vrijeme nakon drugog svjetskog rata). Netko bi mogao upitati može li se istraživati nešto što ne postoji. Međutim, pitanje bi se moglo postaviti i ovako — nije li funkcija odijevanja zadovoljenje izvjesne primarne potrebe — zaštita od hladnoće (ili topline), a iz toga bi se mogla izvesti i higijenska potreba (ovdje ne mislim na higijenski standard koji varira).²

Analiza upotrebe ili ne-upotrebe gaća a zajedno s tim i njihova oblika, kroja, načina nošenja — mogla bi, doduše, dovesti etnologue i do nekih nepristojnih misli ili tema, a oni su se, barem kod nas, toga dosad uspješno klonili. (Za razliku od folklorista ili skupljača usmenih književnih tvorevina koji nisu izbjegavali niti su mogli izbjeći i one tvorevine koje, uza svu poplavu psovki s ekrana ili seksi literature, još uvijek nisu za tisak. I kad se tiskaju, onda takva djela mogu cirkulirati samo u užem, zatvorenom krugu.)

No poglavlje o puritanizmu u etnologiji nije bitno za ovo razmatranje. Željela sam upozoriti na funkciju zadovoljenja jedne od primarnih potreba, kao uvod u razmatranje funkcija »narodne nošnje«. Pokušat ću naime analizirati funkcije nošnje i funkcije mode da bih iz toga zaključila o valjanosti

¹ Vidi vrlo bogatu bibliografiju radova o narodnoj nošnji: Ljubomir Andrejić, Bibliografija o narodnoj nošnji jugoslavenskih naroda, Etnografski muzej u Beogradu, posebna izdanja, sv. 8, Beograd 1976.

² Zanimljivo je da gotovo nema zapisanih podataka, a da ne govorimo o etnološkim raspravama, koje bi se bavile pitanjem kako seljačka žena rješava — ili je rješavala — higijenu menstruacije. A i to je područje odijevanja i nošnje!

pojma »narodna nošnja«. Koristit ću se pri tome poznatim djelom P. Bogatirjova o funkciji narodne nošnje moravskih Slovaka i zanimljivim člankom H. Bausingera »O funkcijama mode«. Napominjem da oba ova izvanredna stručnjaka prihvaćaju ovu prvu funkciju — zadovoljenje primarne potrebe, ali je kritički ne analiziraju.

Bogatirjov, kao što je poznato (vidi opširan osvrt M. Vodopije o tom radu na str. 155 ove knjige), razlikuje svakodnevnu odjeću (za svakodnevni život i rad), blagdansku, svečanu odjeću (za nedjelje i blagdane), te obrednu odjeću (npr. svadbenu ruho). Funkcije odjeće mogu biti: praktična, društvena (društveni položaj), estetska, regionalna, blagdanska, obredna. Unutar svake podvrste odjeće važnost funkcija varira. Dok u svakodnevnoj odjeći praktična funkcija dolazi na prvo mjesto, ona se nalazi na posljednjem mjestu u obrednoj. Druga najvažnija funkcija svakodnevne odjeće jest da je ona znak socijalne pripadnosti, a ta ista funkcija, po mišljenju ovog autora, u svečanoj odjeći dolazi tek na peto mjesto, na kojem je i u slučaju obredne odjeće (uz autorovu napomenu kako ova je obično ima znatno manju ulogu). Estetska funkcija odjeće, po mišljenju Bogatirjova, u svakodnevnoj je prilici na trećem mjestu, u svečanoj na drugom, a u obrednoj opet na trećem (nakon obredne i blagdanske).

U ovom, po mnogočemu pionirskom radu, P. Bogatirjov je 1937. mogao tek dati procjenu ovih funkcija i njihove važnosti, i to po svom osjećaju odnosno na temelju radova o narodnoj nošnji moravskih Slovaka. Danas bi se moglo postaviti pitanje je li uopće moguće stupnjevati funkcije odjeće. Na primjer, može li se pretpostaviti da je socijalna diferencijacija manje značajna u blagdanskoj, svečanoj odjeći pa dolazi do izražaja tek na petom mjestu njenih funkcija? Socijalno raslojavanje i pauperizacija sela stvorili su takve imovinske razlike da one nisu mogle biti skrivene svečanom odjećom! No, to nije bitno za ovo razmatranje.

Bitno je jedino to da je Bogatirjov u okviru etnologije, odnosno etnografije, upozorio na sustave znakova kojima govori »narodna nošnja«: na profesionalnu odjeću, na razlike bogatstva i socijalnog statusa, na magijsku funkciju odjeće, na regionalne i nacionalne karakteristike, na osobitosti koje upozoravaju na religijsku pripadnost, na bračno stanje i povezano s tim na neke društvene vrednote (oglavlje neudate majke), zatim na erotske funkcije odjeće, na funkciju dječje odjeće te napokon na međuzavisnost forme i funkcije odjeće.

U svom članku »O funkcijama mode« Hermann Bausinger nošnju i modu uzima kao suprotstavljene fenomene, i po svom običaju, polemizira s najpoznatijom i vrlo uvriježenom karakterizacijom tih dviju pojava. Postoji, naime, čvrsto uvjerenje da je nošnja način odijevanja koji ljudi slijede sami od sebe, bez ikakve prisile, dok moda vrši izvjesnu prisilu nad pojedincem obvezujući ga da je slijedi. U stvarnosti je nošnja neke uže zajednice obaveza svakog člana te zajednice, pa se odstupanje od nošnje kažnjava instrumentima društvene kontrole — čudenjem i podsmijehom a možda i ostracizmom (osoba koja nije adekvatno praznički obučena, neće ni pomisliti da prisustvuje svadbi). Bogatirjov govori o cenzuri kolektiva koja određuje nošnju.

Moda je pak skokovit proces promjena u odijevanju, u kojem s jedne strane sudjeluje industrijska ponuda, a s druge strane osobni izbori pojedinaca i procesi selekcije unutar grupa.

Funkcije mode po Bausingeru jesu: 1. mogućnost označavanja **pripadnosti grupi**; 2. u dinamičnom svijetu promjenljivih vrednota prihvaćanje neke mode može dati pojedincu **osjećaj sigurnosti**; 3. **inovativnost** — moda može biti odskočnica za inovacije (moda obično predstavlja najintenzivnije razdoblje nekog novog trenda);³ 4. **promjenljivost** — moda ima funkciju neprestane mijene u okviru nekog razvoja, »zbrajanjem različitih moda može se često utvrditi određeni smjer razvoja«; 5. vanjske **promjene prikrivaju** unutarnje kalcifikacije (npr. omoč kriminalističkog romana može prikazivati najmoderniji tip automobila i biti riješen modernom tehnikom što samo prikriva tradicionalnu strukturu samoga teksta).

Na kraju, za razliku od Kroebera, koji je ekscese mode povezivao s društvenim krizama, Bausinger tvrdi da u trenucima društvenih kriza moda stagnira, odnosno da »održanje postojećih unutarnjih struktura u izvjesnoj mjeri omogućuje brže promjene u području rekvizita«, a »privreda koja se zasniva na potrošnji, potrebna je pomoćna uloga mode«.

Usporedna analiza ili bolje reći prikaz (jer se ovdje više radilo o prikazu) funkcija nošnje i funkcija mode prema Bogatirjovu i Bausingeru uvjerava nas da ta dva pojma označuju zapravo pojave koje nisu nezavisne i koje imaju neke iste funkcije.

Izvjescna **praktična funkcija** sadržana je u modi i u nošnji. Kod nošnje je ona evidentna. U slučaju mode može se, na primjer, navesti da su mini suknje dovele do popratne mode — hulahop čarapa, a razlog je tome osim industrijski-konjunkturnog i posve praktičan.

Funkcija **obilježavanja socijalnog položaja** prisutna je također u nošnji i u modi. O tome govore oba autora i njihove argumente možemo prihvatiti.

Funkcija **obilježavanja socijalnog položaja** prisutna je također u nošnji nego u modi (inovativnost, promjenljivost ali i prikrivanje kalcifikacija).

Estetskom, obrednom i blagdanskome funkcijom mode ovi se autori ne bave u spomenutim člancima.

Ali: estetsku, obrednu i blagdansku funkciju zapažamo i u onim situacijama kad nam se čini da se odijevanje pokorava isključivo zakonima mode. Moda razvija svoju estetiku, premda neki osporavaju estetske ciljeve poznatim i utjecajnim kreatorima jer tvrde da njihove kreacije imaju za cilj narušavanje ženske ljepote. No između »pisane« i »slikane« mode modnih kreatora i »nošene« mode (Barthes 1971, 331) pojedinih žena, muškaraca ili ljudskih grupa postoje razlike u kojima se razabire djelovanje, među ostalim, različitih estetskih kriterija.

Moda također predviđa obrednu i blagdansku odjeću (svadbene haljine, haljine i odijela za večernje izlaske). Obredna i blagdanska modna odjeća, premda u okvirima dominantnog modnog trenda, ima i neke osobitosti. Bilo

³ Moda traperica samo je jedno razdoblje u modnom trendu koji teži ležernijem odijevanju, ukidanju odijela s košuljom i kravatom ili klasične haljine; trend je započeo šezdesetih godina i još uvijek nije završen.

bi, na primjer, zanimljivo ispitati u kojim sredinama mladi ljudi obučeni u traperice dolaze na svadbu.

Jednako tako izvjesnu inovativnost (poticaj za upotrebu drugačijih, novih materijala pa i tehnika) nalazimo u situacijama kad je posve jasno da se radi o seljačkoj, tradicijskoj nošnji.

Pa kakav je onda odnos između nošnje i mode s obzirom na njihove funkcije.

1. Nošnja je svakako odijevanje u društvenoj situaciji koja je a) relativno stabilna, b) obuhvaća segmente društva (grupe, sela, regije).

2. Moda obuhvaća pojave vezane uz odijevanje koje imaju izvorište u općoj razini društva, u ekonomskim procesima (industrija, potrošnja); kao norma moda nailazi na različite prijeme u mikroorganizmima društva i doživljava povratne utjecaje.

Preplitanje funkcija mode i nošnje događa se na različitim razinama:

— Kreatori (bilo pojedinačni krojači o kojima je govorio Bogatirjov, i čiji su uloga i utjecaj znatno smanjeni, bilo konfekcija) vode i te kako brigu o funkcijama nošnje, na primjer o obrednoj.

— Modu (ili neki njen stil) može usvojiti određena grupa ljudi kao nošnju; ta će se grupa čak boriti da moda bude priznata kao nošnja.

Evo jednog primjera na kojem je došao do izražaja suvremeni pluralizam koncepcija nošnje (mode).

Omladnski list »Polet« u svojim brojevima 5—6. i 7. (1976) objavio je napis o učenici jedne zagrebačke osnovne škole kojoj su nastavnici zabranili da u trapericama dođe na svečano primanje u omladinsku organizaciju. Učenica se tome usprotivila. U anketi koju je zatim »Polet« proveo u toj školi, nastavnici su osudili protivljenje te učnice kao nesocijalno i neprilagođeno ponašanje. Učenica inače ima vrlo dobar uspjeh u školi i izvanredno se zalaže (član je uredništva školskog lista). Novinska je polemika otkrila, među ostalim, da u školi postoje dvije (suprotstavljene) norme odijevanja. Đačka norma uvažava traperice kao svakidašnju, ali i kao svečanu odjeću. Nastavnička norma osporava trapericama svečanu funkciju: za svečanu prigodu traži se poštovanje klasične norme: plave hlače (suknja) i bijela košulja. Nastavnici ne primjećuju nijanse u nošnji koja se zasniva na trapericama kad ona uzima neke dodatne oznake da bi ispunila svečanu funkciju. Vidi se da u školi žive dvije ljudske grupe različitih vrednota i normi koje imaju svoje folklorne znakove. Budući da međusobno ne uvažavaju razlike, dolazi do sukoba.

Sva ova razmišljanja navode me da postavim konkretno pitanje: je li prošlo vrijeme nošnji u epohi u kojoj dominira moda?

Tradicionalnog narodnog kostima (kostima o kojem postoji konsensus znanstvenika) — »narodne nošnje« ima sve manje i manje. Suvremena naša društveno-kulturna situacija dopušta, međutim, da govorimo o različitim tipovima nošnja, koje nisu izrađene ni iz autohtonog materijala ni vlastitom rukom, ali koje ispunjavaju barem neke od spomenutih funkcija nošnje i zajednički nošnje i mode.

Možemo na primjer govoriti o **nošnji ili nošnjama tinejdžera i mladih** uopće, koja je u posljednje vrijeme najočitija.

No moglo bi se govoriti i o različitim **nošnjama specifičnih suburbanih populacija**, koje, u varijantama od kraja do kraja, najčešće predstavljaju kombinacije »narodne nošnje« i konfekcije. Nerijetko se radi o demodiranoj konfekciji koja je jeftinija i pristupačnija širim slojevima. Zbog ekonomske migracije ta »nošnja« sadrži u sebi specifične izbore iz evropske mode (to su jedno vrijeme bile plisirane trevira suknje — zacijelo zbog sličnosti s »narodnom« nošnjom; u neko kasnije vrijeme to su bile cipele s vrlo debelim poplatima koje su vrlo brzo izišle iz »mode« da bi se još uvijek zadržale u tim specifičnim grupama).

S druge strane u toj »nošnji« do određene mjere održava se kontinuitet regionalnih i drugih osobitosti »narodne« nošnje.⁴ To su već pokušali utvrditi pojedini etnolozi (vidi referate na spomenutom savjetovanju o međusobnim utjecajima grada i sela u oblikovanju odijevanja, Beograd 1976). Sam proces međutjecaja gradskog i seoskog odijevanja, mode viših slojeva i seljačke nošnje, naročito s obzirom na oblik i izradu, izvanredno je istražila Marijana Gušić; u citiranoj literaturi navodim samo dva od njenih mnogobrojnih radova, i to ona dva koji omeđuju jedno istraživačko, u mnogočemu pionirsko razdoblje (Gušić 1955, 1976).

Pojedine **grupe umjetnika** (filmski umjetnici, slikari) prepoznatljiviji su po svom odbiru iz širokog repertoara odijevanja što nudi moda.

Administracija također neslužbeno traži od svojih **službenika** da nose — nošnju (klasično odijelo s kravatom, haljina, odnosno suknja). Zanimljivo je da u uredima nije bilo mnogo protivljenja nošenju mini-suknje, ali još uvijek nije svagdje rado viđeno da službenice nose hlače.

Ako je točna hipoteza o kulturi poduzeća (Rihtman-Auguštin 1972), moglo bi se pretpostaviti da zajednički rad i zajednička društvena aktivnost povezana s radom utječu i na neke zajedničke karakteristike oblačenja. Sasvim je sigurno da postoje vrste odjeće u kojoj se u pojedinom poduzeću **ne dolazi na posao**. Ovdje ne mislim na radnu odjeću koju iziskuje radni proces, nego na normu odijevanja koju prešutno prihvaća radna zajednica. Uostalom postoje bitne razlike između odjeće u kojoj se dolazi na posao (tvornicu, ured) i odjeće u kojoj se boravi i radi kod kuće. Neki dijelovi Zagreba upravo se razlikuju po tome što je ljudima »dopušteno« u domaćoj odjeći otići u obližnju trgovinu dok je to u drugima gotovo nedopustivo. Zanimljivo je i to da suvremeni gradski žitelj sve više odustaje od blagdanske nošnje. Mijenja se i situacija u kojoj je obavezna svečana odjeća.

Završavam nabranjanje ovih primjera s jednom grupom stanovništva koja je suprotna tinejdžerima. To su starije osobe, **ljudi nakon pedesete**. Suvremena urbana slika pokazuje nam i njihovu nošnju, koja uz razlike s obzirom na imovinsko stanje i društveni položaj ima jednu zajedničku crtu: muškar-

⁴ Prema usmenom saopćenju Višnje Huzjak, direktorice Muzeja Turopolja, u bjelovarskom je kraju u nekim selima nakon napuštanja narodne nošnje »uvedena« neka vrsta tipizirane odjeće u kojoj su prepoznatljiviji elementi nekadašnje nošnje. O sličnoj pojavi u Vrlici govorila mi je Ilda Vidović, direktorica Etnografskog muzeja u Splitu. Događa se opet i to da »narodna nošnja« u pojedinim krajevima postaje stalan rekvizit pokladne odjeće.

cima i ženama koji su prešli polovicu stoljeća nije dopušteno »trčati« za najnovijim krikom mode. Godine 1976. ili 1977. malo si koji pedesetogodišnjak može dozvoliti da u trapericama stalno dolazi na posao, premda u nekim profesijama može biti bez kravate, a da to ne bude znak nižeg statusa ili porijekla. Žena srednjih godina, ne želi li ispasti smiješna, ne smije nositi varijantu mode koju nose mlade žene. Donekle adaptiranu ona će je smjeti obući tek nakon dvije, tri ili pet godina, ovisno o društvenoj grupi u kojoj se kreće, o svom statusu a samo donekle o vlastitom izboru. Pogrešan izbor (izazovno mladenački izgled) stariju će osobu u svakom slučaju izvrnuti podsmijehu (društvena kontrola!).

Moglo bi se vjerojatno nabrojiti i više situacija u suvremenoj urbanoj ali i seoskoj sredini u kojima djeluju »zakoni« nošnje. Jednako tako mogao bi se promatrati međuutjecaj oblika i stilova nošnje i mode (folklorni izgled, ciganski izgled). Sasvim poseban i zanimljiv čini mi se ovaj primjer: Moda »loden« tkanine, koja je započela prije otprilike dvije godine, uhvatila je ove godine maha ne samo kod nas nego i u susjednoj Italiji, Austriji i drugdje. Posve je razumljivo zašto se ta moda širi: praktična je i prilično jeftina. Pri tome se kreatori ne drže tradicionalnih krojeva loden odijela ili kaputa koji su povezani uz tirolsku narodnu nošnju nego prate najnoviji »suvremeni« modni kroj. U manjim gradićima susjedne Austrije, domovine narodne nošnje na bazi lodena, uz modcran kaput od takve tkanine žene gotovo obvezno nose jednu varijantu »tirolskog« šešira s perom...

Ne treba objašnjavati da silueta žene u loden kaputu najmodernijeg kroja sezone 1976—7. odjednom postaje sasvim drugačija. Radi se zapravo samo o tome da se zatvorio krug: narodna nošnja-moda-narodna nošnja (u tom krugu cirkulira »tirolska« i »dirndl« moda još od razdoblja između dva rata!).

Djelomično zbog većeg broja zajedničkih funkcija međuutjecaji mode i nošnje su neminovna, čak nužna pojava u odijevanju. Možemo je pratiti u prošlosti kao međuutjecaj sela i grada.

No, ograničiti se na područje međuutjecaja sela i grada čini mi se nekorisnim za znanstvenu analizu, pogotovo ako je ne želimo zadržati na povijesnoj razini nego ako želimo povijesni razvoj razmotriti iz današnje perspektive. Ako pak počemo tim putem, odnos sela i grada u odijevanju transformirat će se u odnos odijevanja u užim društveno-kulturnim grupama naprama trendovima odijevanja na razini ukupnog društva, koji su najčešće izraženi kao moda.

Prije nego li završim ovo razmatranje, želim upozoriti na još jednu funkciju termina i pojave koju nazivamo »narodnom nošnjom«. Radi se o pojavi koju nalazimo općenito na području folklora — tj. o drugoj egzistenciji folklornih tvorevina. Pod drugom egzistencijom folklora mislim na situaciju kad folklorna tvorevina nije u svojoj prvoj funkciji, dakle nije u nekoj od funkcija u sredini u kojoj je nastala, nego izvan te društveno-kulturne situacije dobiva neku novu ulogu.

M. Makarović (»Slovenski etnograf«, 1972) je vrlo iscrpno dokumentirala sekundarnu funkciju slovenske narodne nošnje u razdoblju borbe za nacio-

nalnu samostalnost Slovenaca, u vrijeme između dva rata i u suvremeno doba, kad je narodna nošnja rekvizit folklorne ponude na tržištu industrije zabave i turizma. Naročito je značajno to što je ona upozorila na promjene narodne nošnje s obzirom na ovu njenu sekundarnu ulogu, odnosno što je dokazala te promjene.

Složit ćemo se da se ne radi samo o slovenskoj narodnoj nošnji. Fenomen druge egzistencije narodne nošnje prisutan je u cijeloj zemlji i u svim oblicima o kojima svjedoči M. Makarovič, dakle od nacionalne i nacionalističke do turističko-zabavne razine. Rasprava o »narodnoj nošnji« na filmu i TV, u ekonomskoj propagandi i drugdje još čeka svoje autore⁵ (mislim i na konstatiranje stanja i na analizu povratnih utjecaja na oblačenje i nošnju).

Na kraju, što da kažemo o odličnom i u isto vrijeme tako nesavršenom pojmu »narodna nošnja«.

Kao i u ostalim slučajevima gdje pojam **narod** služi kao odrednica našeg predmeta ili nekih specifičnih pojava, uza svu kritiku — nećemo ga moći sasvim izbjeći. Ako se dogovorimo da tim pojmom određujemo **seljačko**, i to do određenog doba (početak stoljeća, prvi svjetski rat, razdoblje između dva rata, razdoblje nakon 1945.) onda ćemo time nekako obuhvatiti gotovo sav dosadašnji etnološki znanstveni i sakupljački rad na području odijevanja. A kad bismo željeli biti konzekventni, onda bismo u pojam »narodna nošnja« morali uključivati i sadašnja i buduća istraživanja načina, oblika i funkcija odijevanja različitih društveno-kulturnih grupa ili zajednica. No to bi bilo neprikladno i teorijski iz više razloga neodrživo. Zato ćemo u budućnosti vjerojatno sve više govoriti samo o nošnji ili o odijevanju a pojam narodna nošnja ograničit će se, s jedne strane, na prošlost. (Ipak jedna teorijski utemeljena rasprava o nošnji i oblačenju u bilo kojem razdoblju u prošlosti ne bi tolerirala pojam »narodna nošnja«.) S druge strane taj će pojam trajno ostati u službi druge egzistencije folklor.

⁵ Film i televizija konstantno se služe određenim modelom »praznične« narodne nošnje. Model je izravna posljedica pristupa u istraživanju nošnje koji je težio utvrđivanju autentične nošnje ne inficirajući ga socijalnom problematikom i »devijacijama« koje je ona donosila.

Bijela nošnja od narodnog platna nije baš uvijek u životu bila ni čista ni bijela, a da ne govorimo o upalama kože na mjestima gdje ih je ta gruba tkanina prilikom rada znala izazvati.

Pa ipak, taj model, koji je služio muzejima radi estetske prezentacije, ušao je u reklame i na televiziju dovodeći do apsurd. Tko da vjeruje televizijskom Ivici Kičmanoviću, u prebijevoj narodnoj nošnji, a još manje Kovačiću — zašto ga tjera u grad kad je na selu tako lijepo i čisto!

Bez folklornog kostima — uniforme Dudek je zato mnogo štititiji. Radi se o tome da ni Dudek nije lišen nošnje: on se oblači kao i svi seljaci iz njegova kraja početkom sedamdesetih godina. To je njihova nošnja! A nošnja 'pravoga' Ivica Kičmanovića bila je varijanta, ali ne deterdžentski čista i čitava ove što nam je prikazuje TV serija.

Citirana literatura:

Bausinger, Hermann

- **Zu den Funktionen der Mode**, 22—32, u **Schweizerisches Archiv für Volks-**
- **Zu den Funktionen der Mode**, 22—32, u **Schweizerisches Archiv für Volks-**

Barthes, Roland (Bart, Rolan)

- **Elementi semiologije**, 315—389, u knjizi Rolan Bart, **Književnost, mitologija, semiologija**, Nolit, Beograd 1971.

Bogatyrev, Petr

- **The Functions of Folk Costume in Moravian Slovakia**, Mouton, Paris—The Hague 1971.

Gušić, Marijana

- **Tumač izložene građe**, Etnografski muzej Zagreb, 1955.
- **Stilski uticaji historijskog kostima u narodnoj nošnji Pokuplja**, referat na IV savjetovanju Etnološkog društva Srbije »Medusobni uticaji grada i sela u oblikovanju odevanja« 18. i 19. XI 1976.

Kroeber, A. L.

- **Anthropology**, Harcourt Brace, New York 1948.

Makarović, Marija

- **Narodna noša**, »Slovenski etnograf« XXIII—XXIV, 1972 (letnik 1970—1971), 53—70.

Polet, tjedne novine Saveza socijalističke omladine Hrvatske, godište I (XVII), članci:

- »Veliki — mali, kako kome pali. Novoprimitljena omladinka ne smije doći u trapericama na svečanost primanja u omladinu — po odluci nastavnika« (R. Karabatković, Z. Krilić), 2. XII 1976, br. 5—6, str. 3.
- »Osam sivih godina. Nastavnici školu različito tumače, stvar je u tome da je se izmijenili« (R. Karabatković), 10. XII 1976, br. 7, str. 9.

Rihtman-Auguštin, Dunja

- **Četiri varijacije na temu kultura poduzeća**, »Kulturni radnik« III, 1972, 121—151.

Dunja Rihtman-Auguštin

»FOLK« COSTUME AND FASHION

Summary

In comparing the functions of folk costume as described by Bogatyrev in »The Functions of Folk Costume in Moravian Slovakia« and the functions of fashion as described by Hermann Bausinger in »Zu den Funktionen der Mode«, the present author assumes the following relationship between folk costume and fashion:

1. folk costume is a mode of dressing in a social situation which is (a) relatively stable, and (b) which includes certain segments of society — groups of people, villages, regions, etc.
2. fashion comprises a set of phenomena related to dressing rooted in the global level of society and in global economic processes (industry, consumption). As a certain norm or standard, fashion is received differently by different micro-organisms of society and is subjected to different influences.

In the presentday Yugoslav situation the author sees different groups possessing their own costume (as part of the general trends of fashion): they include teenagers, various suburban populations, groups of artists, office workers (e. g., those working in government agencies, etc.), people in their late middle ages, and others.

As for traditional folk costume, which has all but disappeared from everyday use, the author stresses its secondary role. The example of Slovenia is given, where folk costume played a role in the struggle for national liberation.

In the contemporary cultural situation, »folk costume« appears in films and on television, and in the entertainment industry in general. But, in the present author's opinion, all these media make use of the model of »Sunday best« clothes which does not correspond to any kind of reality, past or present, and only helps to create an idyllic, »sweet« picture of the past.

As for terminology, the author suggests that the term »folk costume« should be abandoned in ethnology. She suggests, rather, an approach which will facilitate the analysis of clothes and dressing by various social, vocational and other groups, an analysis of the functions of clothing, its forms and aesthetics, and the study of the dynamics of change and interaction between fashion and costume in past and present periods.

(Translated by Vladimir Ivir)